

Hoe vertrouwd wordt natuur in Nederland?

Allochtonen actief in en met natuur

Nadet Somers
Sandra van der Kroon
Greet Overbeek

Projectcode 30373

Juli 2005

Rapport 7.05.04

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Hoe vertrouwd wordt natuur in Nederland?; Allochtonen actief in en met natuur
Somers, N., S. van der Kroon en G. Overbeek
Den Haag, LEI, 2005
Rapport 7.05.04; ISBN 90-8615-016-0; Prijs €12,50 (inclusief 6% BTW)
51 p., fig., bijl.

Een verkennend onderzoek naar de *best practices* van autochtone en allochtone organisaties die actief zijn op het grensvlak van allochtonen en natuur. Via literatuurstudie en interviews blijkt in hoeverre activiteiten van deze organisaties voldoen aan voorwaarden voor het slagen ervan. Deze voorwaarden zijn *procesmatig* (contact met de doelgroep, en het gebruik van wervende materialen en mediakanalen) en *inhoudelijk* (aansluiting bij de beleving én de praktijk van de doelgroep) uitgewerkt.

An exploratory investigation of the *best practice* of indigenous and immigrant organisations which are active at the interface between immigrants and nature. Literature study and interviews were used to discover to what extent the activities of these organisations meet the conditions for them to succeed. These conditions have been worked out partly in terms of *process* (contact with the target group, and the use of publicity material and media channels) and partly in terms of *content* (relevance to the perceptions and practices of the target group).

Bestellingen:

Telefoon: 070-3358330
Telefax: 070-3615624
E-mail: publicatie.lei@wur.nl

Informatie:

Telefoon: 070-3358330
Telefax: 070-3615624
E-mail: informatie.lei@wur.nl

© LEI, 2005

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponereerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Samenvatting	9
Summary	11
1. Inleiding	13
1.1 Aanleiding	13
1.2 Vraagstelling en verantwoording van het onderzoek	13
1.3 Aanpak van het onderzoek en inhoud van het boekje	15
2. Organisaties en hun activiteiten	17
2.1 Inleiding	17
2.2 Autochtone organisaties die natuur- en natuurgerelateerde activiteiten organiseren	17
2.3 Allochtone organisaties die zich met natuur bezig houden	22
2.4 Combinaties	23
2.5 Samenwerking	24
3. Voorwaarden voor het doen slagen van projecten	26
3.1 Inleiding	26
3.2 Proces	26
3.2.1 Contact met de doelgroep: betrek interme- diairs... of interculturaliseer!	26
3.2.2 Gebruik van wervende materialen en mediakanalen	28
3.3 Inhoud	29
3.3.1 Aansluiten bij de belevingswereld van de doelgroep	29
3.3.2 Aansluiten bij de praktijk van de doelgroep	30
3.4 Deelconclusie	31

	Blz.
4. De praktijk van het interculturaliseren via natuur	32
4.1 Inleiding	32
4.2 Jeugd	32
4.3 Pioniers van allochtone afkomst	35
4.4 Projecten rond duurzaamheid in een stedelijke context	37
4.5 Deelconclusie	39
5. Conclusies en aanbevelingen	43
Literatuur	46
Bijlagen	50
1. Overzicht van gesprekspartners	50
2. Vragenlijst	51

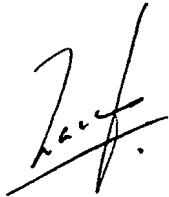
Woord vooraf

Natuur en landschap hebben de afgelopen decennia volop aandacht gekregen als belevenisdecor voor het vinden van rust en energie. Niet iedereen is echter even betrokken geraakt bij natuur in Nederland. Bezoekers aan natuurgebieden en het ledenbestand van natuurorganisaties weerspiegelen niet de veranderende etnische samenstelling van de Nederlandse bevolking. Draagvlak voor natuur(beleid) is echter mede afhankelijk van de bijdrage van allochtonen hieraan. Verschillende organisaties trachten de betrokkenheid van allochtonen bij de natuur in Nederland te vergroten. Om zicht te krijgen op de zogenoemde *best practices* van dergelijke organisaties heeft het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) een onderzoek binnen het DLO-programma Mensen en Natuur uit laten voeren.

Het onderzoek is verricht door Nadet Somers (freelance onderzoeker) en Sandra van der Kroon (LEI) die tevens als projectleider is opgetreden. Greet Overbeek heeft op een constructieve wijze meegedacht met de opzet, analyse en de afronding van het onderzoek. De opzet van het onderzoek en de resultaten zijn besproken met de opdrachtgever Nico Bosma van de Directie Platteland van het ministerie van LNV. Daarnaast hebben Roel van Raaij van de Directie Natuur van LNV en Angela Duijndam van Vereniging Natuurmonumenten hun deskundige inbreng geleverd.

Bij deze wil ik hen bedanken voor hun constructieve bijdrage. Tevens dank ik degenen die interesse hebben getoond voor een interview of telefonisch gesprek. De onderzoekers vonden het inspirerend om samen met hen initiatieven te verkennen op het grensvlak van allochtonen en natuur.

Ik hoop dat de resultaten van dit onderzoek bijdragen aan het verbreden van de betrokkenheid bij en draagvlak voor de natuur in Nederland, zowel bij de autochtone als bij de allochtone gemeenschap.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'L.C. Zachariasse', written in a cursive style.

Prof.dr.ir. L.C. Zachariasse
Algemeen Directeur LEI B.V.

Samenvatting

In dit rapport wordt een overzicht gegeven van verschillende organisaties die initiatieven ontplooiën op het grensvlak van integratie van allochtonen en natuur. Het was de opzet om zicht te krijgen op de zogenoemde *best practices*: wat zijn de *inhoudelijke* en *procesmatige* factoren die een rol spelen bij het al dan niet slagen van dergelijke initiatieven? Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een desk-research en interviews. In de desk-research zijn betrokken: a) autochtone organisaties die natuur- en natuurgerelateerde activiteiten organiseren; b) allochtone organisaties die zich met natuur bezighouden; en c) combinaties van a en b. Na een beschrijving van de activiteiten die deze organisaties ondernemen, is aandacht besteed aan de vraag in hoeverre zij met elkaar samenwerken op het grensvlak van 'allochtonen en natuur'.

In de literatuur komen voorwaarden naar voren die een belangrijke rol spelen bij het betrekken van allochtonen bij (de zorg voor) natuur. Belangrijke *procesmatige* voorwaarden zijn het contact met de doelgroep, en het gebruik van wervende materialen en mediakanalen. Belangrijke *inhoudelijke* voorwaarden zijn de aansluiting bij zowel de beleving en de praktijk van de doelgroep. Deze voorwaarden zijn gebruikt als basis voor een aandachtspuntenlijst voor de interviews.

De interviews zijn gehouden in drie clusters van organisaties: a) autochtone organisaties die natuur- en natuurgerelateerde activiteiten voor de *jeugd* organiseren; b) allochtone organisaties die zich met natuur bezighouden (pioniers van allochtone afkomst); en c) organisaties die gericht zijn op verbetering van de leefbaarheid en duurzaamheid in de steden. Inburgering is bij deze laatste een belangrijke ingang voor de te organiseren activiteiten en biedt zijdelings ingangen naar medeverantwoordelijkheid voor natuur.

De beschreven initiatieven scoren in meer of mindere mate op de voorwaarden die zijn gecategoriseerd onder 'proces' en 'inhoud'. De initiatieven lopen voor wat betreft insteek, schaal en doelgroepen enigszins uiteen, maar desondanks hebben zij enkele factoren gemeen die voor een belangrijk deel het succes van het betreffende project be-

palen. Enkele organisaties hebben de *procesmatige* voorwaarden bewust uitgewerkt en gekozen voor kleinschalige en daarmee haalbare stappen in de woonomgeving van allochtonen. Meestal realiseerde men zich ook het belang van het aangaan van samenwerkingsverbanden en/of het betrekken van intermediairen. Immers, autochtone en allochtone netwerken overlappen elkaar nauwelijks en de kans op miscommunicatie is groot. *Inhoudelijk* speelt het zoeken naar de aansluiting met de belevingswereld van de doelgroep en het zoeken naar motieven als opstap om mensen geïnteresseerd en betrokken te krijgen. Voor autochtone organisaties is van belang dat zij bereid zijn om zich open te stellen voor de belevingswereld van hun allochtone partners en gezamenlijk doelstellingen te formuleren. Daarbij kunnen nieuwe concepten over zorg voor natuur naar voren komen met een andere aanpak dan tot nog toe werd gevolgd.

De aanbevelingen van dit onderzoek zijn gericht op het benutten en versterken van het vermogen van organisaties die actief zijn op het grensvlak van allochtonen en natuur door hen in een vroeg stadium te betrekken in het beleidsvormingsproces en hen taken en verantwoordelijkheden te geven bij de uitvoering van het natuur- en plattelandsbeleid.

Summary

How familiar is nature in the Netherlands?
Immigrants active in and with nature

This report gives an overview of various organisations which are undertaking initiatives at the interface between the integration of immigrants and nature. The aim was to gain an insight into *best practice*: what are the content and process-related factors which contribute to the success or failure of such initiatives? The investigation took the form of a desk study and interviews. The desk study involved: a) indigenous organisations which organise nature and nature-related activities; b) immigrant organisations which are involved with nature; and c) combinations of a and b. After a description of the activities undertaken by these organisations, the question was considered of to what extent they collaborate with each other at the interface between 'immigrants and nature'.

The literature throws light on conditions which play an important role in the involvement of immigrants in nature and the concern for nature. Important process-related conditions are contact with the target group, and the use of publicity material and media channels. Important content-related conditions are their relevance to both the perceptions and practices of the target group. These conditions were used as the basis for a checklist for the interviews.

The interviews were held with three clusters of organisations: a) indigenous organisations which organise nature and nature-related activities for *youth*; b) immigrant organisations involved with nature (pioneers of immigrant origin); and c) organisations which aim to improve the habitability and sustainability of the cities. For the latter, naturalisation is an important point of entry for the activities to be organised and offers an indirect entry to joint responsibility for nature.

The initiatives described score to a greater or lesser extent on the conditions which have been categorised under 'process' and 'content'. The initiatives differ somewhat as far as vision, scale and target groups are concerned, but they nevertheless have some factors in common which largely determine the success of the project. Some or-

ganisations have consciously worked out the process-related conditions and elected for small-scale and, therefore, attainable steps in the immigrants' residential environment. Most of them also realised the importance of entering into cooperative ventures and/or calling on intermediaries, since indigenous and immigrant networks scarcely overlap and there is a high likelihood of communication failure. On the content side, the search for a connection with the perceptions of the target group and for motives serves as a step towards getting people interested and involved. It is important for indigenous organisations that they should be prepared to open themselves to the perceptions of their immigrant partners and to formulate common objectives. This would allow new concepts of concern for nature to emerge with a different approach from what has been followed so far.

The recommendations of this study are aimed at utilising and strengthening the power of organisations which are active at the interface between immigrants and nature by involving them in policy making at an early stage and giving them tasks and responsibilities in the implementation of nature and rural policy.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

In de nota *Natuur voor mensen, mensen voor natuur* (Ministerie van LNV 2000) wordt de aanpak van het natuurbeleid voor de komende tien jaar geschetst. De nota beschrijft onder andere dat natuur voor iedereen - de hele Nederlandse samenleving - toegankelijk dient te zijn. De indruk bestaat dat dit momenteel niet het geval is. Bezoekers aan natuurgebieden en het ledenbestand van natuurorganisaties weerspiegelen niet de veranderende etnische samenstelling van de Nederlandse bevolking. De vraag is daarom of de natuurgebieden in Nederland wel zo toegankelijk zijn voor allochtonen. Om hier zicht op te krijgen is in 2003 het onderzoek *Hoe vreemd is natuur in Nederland* verricht (Somers et al., 2004). De aanbevelingen liggen in de sfeer van acties die ondernomen kunnen worden om natuur in Nederland meer bij allochtonen onder de aandacht te brengen. Met het onderzoek is op beleidsmatig vlak een eerste stap gezet om tegemoet te komen aan de 'natuurwensen' die bij allochtonen leven. Dit onderzoek zou als een tweede stap beschouwd kunnen worden. Waar eerstgenoemd onderzoek zich richtte op de natuurbeelden van individuen, richt dit onderzoek zich op organisaties die de betrokkenheid van allochtonen bij natuur willen vergroten.

1.2 Doelstelling en verantwoording van het onderzoek

In dit onderzoek gaat het om de vraag wat verschillende organisaties ondernemen op het gebied van natuur om de integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving te bevorderen. Het doel van dit onderzoek is om zicht te krijgen op de zogenoemde *best practices* van organisaties die acties ondernemen ten einde de betrokkenheid van allochtonen bij natuur te vergroten. Het resultaat van dit onderzoek kan bijdragen aan een versterking van de relatie tussen diverse organisaties die op het vlak van 'natuur en allochtonen' bezig zijn: wat deelt

men en waar vult men elkaar aan? Daarnaast kan het resultaat van dit onderzoek richting geven voor de overheid om een beleidskader te ontwikkelen dat allochtonen stimuleert bij het beheer en de ontwikkeling van natuur in wat ook hún woon- en leefomgeving is.

Voor de duidelijkheid lichten we de doelstelling van het onderzoek toe met de volgende drie punten:

1. Vanaf het begin van het onderzoek hebben wij ons gerealiseerd dat we ons blikveld niet te nauw moeten nemen. Er zijn autochtone *natuur- en milieuorganisaties* die speciale projecten hebben met als doel allochtonen te interesseren voor natuur- en/of milieudoelstellingen en activiteiten. Deze organisaties zijn overwegend 'wit' maar hebben er een *belang* bij om de organisatie 'kleur' te geven of in ieder geval de communicatie met culturele groepen te verbeteren. Daarnaast zijn er *zowel autochtone- als allochtonenorganisaties* die als doelstelling hebben om *integratie van allochtonen te bevorderen*, waarbij betrokkenheid bij natuur een middel kan zijn. Soms is leefbaarheid van wijken het insteekpunt, soms het bevorderen van het vrijwilligerswerk. In dit onderzoek hebben we daarom een breed scala aan activiteiten, die op het grensvlak van integratie en natuur plaatsvinden, betrokken. Hierbij hanteren wij overigens een brede opvatting van natuur: van relatief ruige natuur, zoals bijvoorbeeld de Waddenzee tot een aangelegd stadspark of volkstuin.
2. Wij hebben ons tijdens het onderzoek gerealiseerd dat het denken in termen van 'allochtonen betrekken bij de zorg voor natuur' en 'integratie van allochtonen middels natuur' wellicht een beperkende factor voor het onderzoek is. Dergelijke vragen zijn uitingen van paternalistisch en etnocentrisch denken. Alsof autochtone Nederlanders wel weten hoe ze het beste met natuur kunnen omgaan en dat allochtonen zich hier aan moeten conformeren. In ons vorige onderzoek (Somers et al., 2004) kwam ten eerste al naar voren dat de term 'allochtoon' problematisch is. Een stempel dat - door berichtgeving in de media - in verband wordt gebracht met criminaliteit en ook het predikaat 'buitenlander' met zich meedraagt. Dit terwijl we te maken hebben met een - overigens heel diverse - groep die er overwegend op gericht is om Nederland als hun nieu-

we thuis te zien. Betere termen zijn 'nieuwkomers' of 'nieuwe Nederlanders'. In dit rapport worden de termen 'allochtoon' en 'nieuwe Nederlanders' door elkaar gebruikt.

3. In navolging van Cor van de Weele (2004) en ons vorige onderzoek (Somers et al., 2004) kwam naar voren dat we onze beperkte blikveld kunnen verruimen door een techniek van vervreemding toe te passen en juist te proberen om naar natuur te kijken door de ogen van nieuwkomers. Wat zouden wij van hen over onze eigen natuur kunnen leren? Dan zullen we bovendien ontdekken dat het beeld van gewenste natuur zeer subjectief is: relatief veel Nederlanders zijn vooral gecharmeerd van droge natuur en reliëf, terwijl mensen afkomstig uit het buitenland - gezien de buitenlandse aandacht voor zogenaamde deltanatuur - met name gecharmeerd lijken te zijn van natte natuur.

Met bovenbeschreven opmerkingen in ons achterhoofd zouden we de vraagstelling van dit onderzoek enigszins moeten aanpassen. Formuleringen als 'het betrekken van allochtonen bij onze natuurorganisaties' en 'integratie van allochtonen middels natuur' schieten te kort. Vragen als 'Is er sprake van gezamenlijke participatie en zorg voor natuur in Nederland?'; 'Gebeurt dit in Nederland en met welk resultaat?'; 'Hoe verwerken we verschillende culturele invloeden in bestaande concepten en praktijken waar het zorgen voor natuur betreft?' en 'Wie doen dit in Nederland en wat zijn de kenmerken van een succesvolle aanpak?' doen meer recht aan het onderzoek.

1.3 Aanpak van het onderzoek en inhoud van het boekje

Twee belangrijke activiteiten in het onderzoek waren de desk-research en de gesprekken met vertegenwoordigers van organisaties die initiatieven ontplooiën op het grensvlak van integratie en natuur. De desk-research - waarbij vooral het internet ons behulpzaam is geweest - leverde ons een scala aan organisaties en hun activiteiten op. Het resultaat hiervan is een overzicht dat ook enkele organisaties bevat die zich niet specifiek met natuur en milieu bezighouden, maar die wel waardevolle ervaringen hebben in het betrekken van allochtonen bij de

verbetering van hun leefomgeving. Het overzicht - dat beschreven staat in hoofdstuk twee - is niet uitputtend; wel biedt het inzichten in de grote diversiteit aan activiteiten die op het grensvlak allochtonen - natuur/milieu plaatsvinden.

Tijdens genoemde desk-research zijn wij tevens factoren op het spoor gekomen die ervoor zorgen dat projecten, die zich bewegen op het grensvlak van integratie en natuur, succesvol genoemd kunnen worden. Hoofdstuk drie doet verslag van deze voorwaarden voor succes. Deze voorwaarden hebben we in ogenschouw genomen bij de selectie van onze gesprekspartners die in samenwerking met de opdrachtgever tot stand is gekomen.

De tweede activiteit in dit onderzoek betreft de gesprekken met vertegenwoordigers van organisaties. Voor een overzicht van onze gesprekspartners verwijzen wij naar bijlage 1. Tijdens de interviews die wij hebben gehouden, heeft een vragenlijst als rode draad gefungeerd (zie bijlage 2). De interviews waren semi-gestructureerd van aard: de volgorde van de onderwerpen en de formulering van de eerste vraag stonden ongeveer vast. De meeste van onze gesprekspartners hebben ons tevens relevante documentatie meegegeven c.q. opgestuurd dat ons behulpzaam is geweest bij de uitvoering van dit onderzoek. De resultaten van de interviews staan beschreven in hoofdstuk vier en hoofdstuk vijf sluit af met conclusies en aanbevelingen.

2. Organisaties en hun activiteiten

2.1 Inleiding

Welke organisaties zijn actief om de betrokkenheid van allochtonen bij natuur te vergroten en waaruit bestaan hun activiteiten om dit te realiseren? Het antwoord op deze vraag is gezocht door gebruik te maken van het internet en literatuur. Dit hoofdstuk presenteert een lijst met - in willekeurige volgorde - dergelijke organisaties en hun activiteiten, waarbij wij niet de pretentie hebben volledig te zijn, maar wel de diversiteit aan initiatieven willen laten zien. We hebben de lijst met organisaties opgedeeld in de volgende clusters:

- A. Autochtone organisaties die natuur- en natuurgerelateerde activiteiten organiseren (paragraaf 2.2).
- B. Allochtone organisaties die zich met natuur bezighouden (pioniers van allochtone afkomst) (paragraaf 2.3).
- C. Combinaties van A. en B. (paragraaf 2.4).

Paragraaf 2.5 sluit het hoofdstuk af met de vraag in hoeverre de beschreven organisaties met elkaar samenwerken op het grensvlak van 'allochtonen en natuur'.

2.2 Autochtone organisaties die natuurgerelateerde activiteiten organiseren

1. Consulentschap IVN¹ Zuid-Holland

Het Consulentschap IVN Zuid-Holland houdt zich expliciet bezig met de problematiek van interculturalisatie. Uit het onderzoek 'Kansen voor interculturalisatie van natuur en milieu in Zuid-Holland' (Van der Waal, 2003) en de vervolgconferentie die deze organisatie heeft georganiseerd blijkt dat interculturalisatie van natuur en milieu geen vanzelfsprekend gespreksonderwerp is. Toch werd tijdens de conferentie

---

¹ Vereniging voor Natuur en Milieueducatie.

duidelijk dat er positieve ervaringen zijn opgedaan met interculturele projecten wanneer de betrokkenen worden aangesproken op hun competenties.

2. Vereniging Natuurmonumenten

Vereniging Natuurmonumenten betreft allochtonen bij de organisatie middels een klankbordgroep waarin mensen van Turkse, Surinaamse, Marokkaanse en Antilliaanse afkomst zitting hebben. In samenwerking met TEMA-NL, een Turkse organisatie (zie paragraaf 2.3), organiseerde Natuurmonumenten een excursie door de Loonse en Drunense Duinen. Momenteel werkt Natuurmonumenten samen met de Stichting Kantara (zie paragraaf 2.3) aan het realiseren van een intercultureel natuurspeelbos in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland.

3. Stichting Natuur en Milieu (SNM)

Deze organisatie plaatste in de aflevering van mei 2002 van hun blad *Terra* een artikel van de hand van Mariano Slutzky, *Recept tegen monocultuur*. Ook in de afleveringen van juli en augustus 2003 is er aandacht voor allochtonen in relatie tot natuur en milieu. SNM heeft overigens geen concreet vervolg gegeven aan deze artikelen.

4. Stichting Veldwerk Nederland (SVN)

Deze organisatie richt zich in haar activiteiten op de zorg en waardering voor de omgeving door het beleven en leren van natuur, milieu en landschap. SVN (in de persoon van Jan van Ginkel) heeft bijgedragen aan het boekje *Mostafa's moestuin, Meer groen in de regenboog* dat ingaat op de verbetering van de leefbaarheid in de stadswijken. De nadruk ligt op meer samenwerking tussen autochtone en allochtone wijkbewoners waarbij de voorbeelden zich concentreren op het groen en de groenvoorzieningen in de wijk, aan de stadsrand en in het buitengebied (Van Ginkel en El Filali, 2004).

5. Dierenbescherming Nederland

Dierenbescherming Nederland is één van de organisaties die meedoet aan een project van Stap Twee¹ dat gericht is op het interculturaliseren van vrijwilligerswerk. Een succesvol initiatief dat voortkomt uit Stap Twee is bijvoorbeeld een dialoogdag met diabetespatiënten in Eindhoven waarin succesfactoren waren 'sta open voor dialoog' en 'laat je inspireren door goede voorbeelden van anderen'.

6. Het Landelijk Centrum Opbouwwerkers

Deze organisatie heeft het programma 'Duurzame Leefbaarheid' met als doel de bevordering van participatie van burgers bij het duurzame beheer van hun leefomgeving. Eén van de projecten in het kader van dit programma is 'Boeren in de buurt, buurten bij de boer'. Het doel van dit project is om stadsbewoners in achterstandswijken kennis te laten maken met platteland en milieu en omgekeerd boeren kennis te laten maken met het buurtleven en de diversiteit aan culturen in de stad.

7. SME-Milieuadviseurs

SME organiseerde samen met het *Multicultureel Instituut Utrecht* een cursus 'Kleurrijk leren voor duurzaamheid': een interculturalisatieprogramma voor hen die zich in de praktijk van alledag bezighouden met natuur- en milieu-educatie. Ook heeft SME-Milieuadviseurs, samen met Global Action Plan, het project 'netwerken rond etnische groepen' uitgevoerd waarin gezocht werd naar een effectieve manier om Turkse en Marokkaanse migranten te stimuleren tot energiebesparing. De cruciale factor in het project is de werving van vertegenwoordigers van de Marokkaanse en Turkse gemeenschap tot 'coach' die werden getraind in het geven van energievoorlichting aan mensen uit de eigen cultuur.

---

¹ Stap Twee is een vijfjarenprogramma (2001-2005) dat gefinancierd wordt door het Ministerie van VWS.

8. Stichting Eco-Kids Nederland (SEN)

SEN is een non-profit organisatie die het ekokids- en ecojuniorprogramma heeft ontwikkeld. Door middel van uitwisselingsprogramma's brengt SEN kinderen (van 8-12 jaar) uit verschillende culturen met elkaar in contact waardoor kinderen leren dat het behoud van de natuur een mondiale zaak is. Het ecojuniorprogramma (Ecojunior zonder grenzen) organiseert natuur- en milieuactiviteiten voor jongeren tussen 12-16 jaar. De jongeren worden betrokken bij de leefbaarheid en de natuur in hun eigen woonomgeving, zoals bijvoorbeeld het stadsdeel Bos en Lommer in Amsterdam-West.

9. Stichting wAarde

Stichting wAarde is een natuurorganisatie, die zich ten doel stelt de betrokkenheid van mensen bij natuur en milieu te versterken en daarmee het draagvlak voor maatregelen ter bescherming van natuur en milieu te vergroten. Een voorbeeld van campagnes, projecten en thema's van Stichting wAarde is multiculturele waardering van natuur en milieu om allochtonen en autochtonen in Nederland in staat te stellen elkaar wederzijds te inspireren bij het aangaan van een binding met natuur, landschap en milieu.

10. Scouting Nederland

Gedurende een aantal jaren richt Scouting zich op het laten meedoen van kinderen (en volwassenen) van allochtone afkomst in hun spelactiviteiten die overigens niet specifiek op natuur zijn gericht, maar waarin het buitenleven wel een belangrijke plaats heeft. Binnen Scouting werkt een landelijke beleidsgroep 'Intercultureel' die praktische spelprogramma's ontwikkelt waarin begrip en respect voor de culturele diversiteit in de samenleving voorop staat. Er is een aantal allochtone leiders en leidsters actief binnen Scouting en in verschillende steden zijn er allochtone groepen.

11. Stichting Boog

De Stichting Boog biedt advies en ondersteuning aan uiteenlopende groepen en instellingen die zich inzetten voor verbetering van de kwaliteit van samenleving op wijk- en buurtniveau. BOOG houdt zich onder andere bezig met vraagstukken op het gebied van wonen en woon-

omgeving, integratie, duurzame ontwikkeling en leefbaarheid. Het werkterrein is West-Nederland, in het bijzonder de regio Haaglanden.

12. Stichting Meander

Meander is een instituut voor interculturele ontwikkeling dat een conferentie organiseerde over de specifieke woon-, zorg- en welzijnswensen van allochtone ouderen. Alhoewel natuur geen onderwerp van deze conferentie was, zijn er in de benaderingswijze aanbevelingen gedaan die ook voor dit onderzoek waardevol zijn. Bijvoorbeeld: *Maak een omslag van aanbodgestuurd naar vraaggestuurd*. Dit betekent onder andere 'inzicht in de achtergronden van de doelgroep' (zoals culturele opvattingen over het wonen en cultureel bepaalde uitgavenpatronen) en 'inzicht in de culturele dimensies van communicatie'.

13. Stichting Stimulans

De Stichting Stimulans, provinciaal instituut voor maatschappelijke ontwikkeling, ondersteunt het voorzieningennetwerk in de regio Rijnmond bij het ontwikkelen van diversiteitsbeleid. Stimulans volgt de maatschappelijke ontwikkelingen en de publieke opinie en is met name geïnteresseerd in de integratie van etnische minderheidsgroepen in de regio Rijnmond.

14. Bureau Aarde-werk

De *Stichting Aarde-Werk* is werkzaam op het snijvlak van duurzaamheid, spiritualiteit en natuurbeleving. Het doel is gestalte geven aan een gezonde, leefbare en duurzame samenleving en zo een bijdrage te leveren aan het behoud van de natuurlijke soortenrijkdom op aarde ten behoeve van de toekomstige generaties. Het *Projectbureau Aarde-Werk* ontwikkelt vernieuwende projecten om burgers, bewoners en consumenten te betrekken bij duurzaamheid. Enkele thema's van Aarde-Werk zijn: 'bewust omgaan met water', 'besparen op energie' en 'anders omgaan met afval'. Een belangrijke doelstelling is het betrekken van nieuwe doelgroepen, waaronder allochtonen.

15. Vereniging Natuurbeleving

Deze organisatie heeft een 3-daags natuurbelevingsprogramma waarin schoolkinderen van de basisschool worden begeleid op een ontdek-

kingstocht door de natuur. Op een speelse en creatieve manier - waarbij veelvuldig beroep wordt gedaan op de zintuigen - worden kinderen vertrouwd gemaakt met de natuur, zowel op intellectueel, emotioneel als fysiek niveau. Respect en zorg voor de natuur en voor elkaar staan centraal.

2.3 Allochtone organisaties die zich met natuur bezighouden

16. TEMA-NL

TEMA is een Turkse natuurorganisatie die ook een Nederlandse variant kent: TEMA-NL. TEMA-NL richt zich voornamelijk op de Turkse gemeenschap in Nederland. TEMA-NL gebruikt verschillende kanalen om haar boodschap uit te dragen. Zo organiseerde de organisatie een natuurexcursie voor journalisten van Turkse afkomst die daar uitgebreid over berichtten in de eigen media. En samen met de Vereniging Natuurmonumenten werd een wandeling uitgezet in de Loonse en Drunense Duinen. TEMA-NL richt zich op alle leeftijdsgroepen en categorieën: gezinnen, vrouwen, kinderen. Samen met Nederlandse organisaties worden educatieve programma's ontwikkeld die drempels moeten wegnemen. Zo brengt TEMA-NL natuurkaarten uit, met daarop plaatjes en namen van Nederlandse dieren en planten.

17. Stichting Kantara

De Stichting Kantara stelt zich ten doel een brug te slaan (kantara is het Arabische woord voor brug) tussen Nederland en de herkomstlanden (Marokko en Turkije) op het gebied van natuur, milieu en duurzame ontwikkeling. Via kleinschalige concrete projecten probeert Kantara de lokale gemeenten en organisaties (scholen, bewonersgroepen, wijkcentra, welzijnsinstellingen, enzovoort) te inspireren en te interesseren voor een groene en duurzame leefomgeving. Naast het ontwikkelen en het uitvoeren van projecten gericht op natuur- en milieueducatie probeert Kantara de krachten binnen de allochtone gemeenschap te mobiliseren ten behoeve van het milieu en de natuurbescherming, zowel in Nederland als in landen van herkomst.

18. Voorbeeld uit het buitenland (UK): Black Environment Network (BEN)

BEN is opgericht om gelijke kansen te promoten voor verschillende etnische gemeenschappen die hun omgeving willen beschermen en ontwikkelen. In de context van duurzame ontwikkeling tracht BEN altijd om de sociale belangen, culturele belangen en milieubelangen te integreren. Om dit te bereiken, werkt BEN over verschillende sectoren heen. In de huidige projecten worden sectoren als 'natuur en milieu', 'de bouw', 'gezondheid', 'sociale rechtvaardigheid' en 'huisvesting' geïntegreerd.

2.4 Combinaties

19. FORUM

'Neem de natuur in de wijk en de wijk in de natuur' is een samenwerkingsproject van FORUM-Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling, Landschapsbeheer Nederland, het Landelijk Centrum Opbouwwerk en de projectgroep 'Kerk en Milieu' van de Raad van Kerken in Nederland. Het project maakt inspirerende voorbeelden zichtbaar van buurtbewoners die participeren in natuurontwikkeling en ecologisch tuinieren. Daarnaast versterkt het project waardevolle initiatieven van beheerders en gebruikers van stadstuinen en educatieve parken. Verwaarloosde terreinen, saaie gronden en onaantrekkelijk kijkgroen krijgen weer functie als karakteristieke plekken in de buurt. Rust en ruimte in de natuur dichtbij huis; zorg en aandacht voor planten- en dierenleven in de stad; waarbij mensen uit verschillende culturen elkaar ontmoeten. Het project heeft vier stadstuinen geadopteerd in Amsterdam en Rotterdam om als inspirerend voorbeeld te dienen. De tuinen zijn opgezet door, en in beheer bij buurtbewoners en vrijwilligers.

20. Stichting Mondiale Samenleving (SMS)

SMS werd in 2002 opgericht door drie platforms van zelforganisaties van nieuwe Nederlanders, te weten CRAN (de Coördinatie Raad Albanese in Nederland), Stichting DIR (Ethiopische vluchtelingenorganisatie) en FAVON (Federatie van Afghaanse vluchtelingenorganisaties in Nederland) en trainingsinstituut Kontakt der Continenten.

SMS is een organisatie *van en voor* zelforganisaties van nieuwe Nederlanders, gericht op hun optimale integratie en participatie in de Nederlandse samenleving, en op de behoefte van nieuwe Nederlanders om betrokken te blijven bij de wederopbouw en ontwikkeling van het land van herkomst. Naast thema's als ontwikkelingssamenwerking, Europese aangelegenheden, vrijwilligerswerk, gezondheidszorg en cultuur is tevens uitdrukkelijk het thema milieu in het programma van SMS opgenomen. Op 20 november 2004 heeft SMS in samenwerking met IVN de conferentie 'Samen werken aan duurzame ontwikkeling' georganiseerd.

2.5 Samenwerking

In het kader van dit onderzoek is de vraag *in hoeverre bovengenoemde organisaties (en andere) - in meer of mindere mate - met elkaar optrekken c.q. samenwerken op het grensvlak van allochtonen en natuur* een interessante. Samenwerking kan een middel zijn in het bereiken van doelstellingen en belangen die organisaties gemeenschappelijk hebben. Bij de beschrijving van de organisaties in voorgaande paragrafen werd duidelijk dat in een aantal gevallen reeds wordt samengewerkt tussen organisaties. De voorbeelden hebben zowel betrekking op samenwerking tussen organisaties afkomstig uit 'cluster A' en 'cluster B' (Vereniging Natuurmonumenten en TEMA-NL) als op samenwerking tussen organisaties afkomstig uit 'cluster A' en 'cluster C' (IVN en SMS).

De gesprekken die wij in het kader van de desk-research telefonisch hebben gevoerd en het verslag van de conferentie 'Samen werken aan duurzame ontwikkeling' (SMS en IVN 2004), vertellen ons echter dat het (nog) niet zo vanzelfsprekend is dat zelforganisaties werkzaam zijn op het grensvlak van allochtonen en natuur, laat staan dat verschillende organisaties met elkaar samenwerken op dit terrein. Zo vertelt één van onze gesprekspartners dat zelforganisaties vaak (nog) niet actief zijn op het grensvlak van allochtonen en natuur, aangezien zij zich eerder met andere zaken bezighouden die meer prioriteit vragen. De achterban heeft vaak andere dingen aan het hoofd dan het ontdekken van de natuur in Nederland. 'Overleven' in de Nederlandse samenleving staat bovenaan, natuur beleven is daar onderge-

schikt aan. Vooroordelen, het feit dat men elkaar niet kent en beperkte middelen en zelfvertrouwen van zelforganisaties zijn beperkende factoren voor samenwerking (SMS en IVN, 2004). Een andere gesprekspartner vertelt ons dat het thema 'integratie van allochtonen via natuur c.q. duurzaamheid' een relatief onontgonnen terrein is dat nog in ontwikkeling is. Verschillende organisaties die actief zijn c.q. worden op dit terrein verkennen de wederzijdse belangen en de aansluiting op elkaar. Dit uit zich in het netwerk dat zich momenteel aan het vormen is rondom 'integratie van allochtonen middels duurzaamheid' dat geëördineerd wordt door een medewerker van IVN. Een aantal natuur- en milieuorganisaties en allochtone organisaties zullen dit jaar vier regiobijeenkomsten bijwonen met elkaar. Het doel is om afspraken te maken over samenwerking met betrekking tot 'interculturalisatie en duurzaamheid'. Organisaties als 'Stichting Mondiale Samenleving' en 'Stichting Boog' hebben hun achterban aangesproken om deel te nemen aan de regio-bijeenkomsten (het streven is in totaal ongeveer 40 deelnemers per bijeenkomst). Bij verschillende organisaties bestaat de wens om uit de vergadersfeer te komen en concreet actie te ondernemen. Met name lokale (zelf)organisaties zullen uitgenodigd worden om aan te geven waar zij zoal mee bezig zijn in de praktijk. Want dat moet het uitgangspunt van de discussie zijn: activiteiten die in de praktijk plaatsvinden en waar natuur- en milieuorganisaties en allochtone organisaties elkaar kunnen versterken.

3. Voorwaarden voor het doen slagen van projecten

3.1 Inleiding

In de literatuur komen een aantal factoren naar voren die een belangrijke rol spelen bij het betrekken van allochtonen bij (de zorg voor) natuur. Het kan hierbij gaan om de wijze waarop natuur onder de aandacht wordt gebracht, maar ook om interculturalisatie van de organisatie. We kunnen zogenaamde voorwaarden voor succes onderverdelen in 'proces' en 'inhoud'. In paragraaf 3.2 bespreken we de *procesmatige* voorwaarden 'contact met de doelgroep' (3.2.1) en 'gebruik wervende materialen en mediakanalen' (3.2.2). In paragraaf 3.3 komen de *inhoudelijke* voorwaarden aan de orde: 'sluit aan bij de *beleving* van de doelgroep' (3.3.1) en 'sluit aan bij de *praktijk* van de doelgroep' (3.3.2). Het hoofdstuk sluit af met een deelconclusie (paragraaf 3.4).

3.2 Proces

3.2.1 Contact met de doelgroep: betrek intermediairs... of interculturaliseer!

Uit het rapport *Kansen voor interculturalisatie* (Van der Waal, 2003) komt onder andere naar voren dat de netwerken van allochtonen en autochtonen elkaar vaak niet raken. Daarom is het nodig om veel tijd en aandacht te besteden aan de keuze van allochtone intermediairs. Deze kunnen een persoonlijke benadering garanderen, hetgeen de kans op een succesvol contact vergroot. Ook in het evaluatierapport van het project *Netwerken rond etnische groepen* (SME, 2005) worden positieve ervaringen geschetst met betrekking tot het benutten van intermediairs. In dit project werd gezocht naar een effectieve manier om Turkse en Marokkaanse migranten te stimuleren tot energiebesparing. De cruciale factor in het project is de werving van vertegenwoordigers van de Marokkaanse en Turkse gemeenschap tot 'coach' die vervolgens werden getraind in het geven van energievoorlichting aan mensen uit de eigen cultuur. Deze mensen werden in zogenaamde

'EcoTeams' geplaatst. De doelgroep heeft aangegeven het erg te waarderen dat voorlichting gegeven werd door mensen uit de eigen cultuur. De coaches gebruikten op hun beurt hun eigen netwerk om deelnemers te werven voor één of meer EcoTeams uit de eigen gemeenschap. Op deze manier worden potentiële coaches altijd door een bekende aangesproken.

Om contact met de allochtone doelgroep te effectueren, kunnen organisaties een stap verder gaan dan het louter betrekken van intermediairs bij projecten: het interculturaliseren van de eigen organisatie (SMS en IVN, 2004). Interculturalisatie is een proces waarbij een organisatie haar structuur, werkwijze en dienstverlening afstemt op de etnisch-culturele diversiteit van haar omgeving. Interculturalisatie betreft niet alleen de vrijwilligers maar moet doorwerken in alle lagen van de organisatie (medewerkers en bestuur). Door diversiteit uit te dragen in alle facetten van de organisatie wordt deze toegankelijker en herkenbaarder. Mariano Slutzky schrijft hierover (N&M 5/2002):

'Maak het diversiteitsbeleid goed bekend in de organisatie om draagvlak te behouden. Dit beleid moet niet alleen door de top worden gesteund, maar ook aan de basis. [...] Zorg voor een goede spreiding van de allochtone personeelsleden en vrijwilligers in de organisatie. Concentratie in de laagste functies werkt stigmatiserend. [...] Schuif niet alle 'allochtonenzaken' naar één persoon. Als niet de hele organisatie betrokken raakt en het nut ervan inziet, kan het diversiteitsbeleid gemakkelijk in vrijblijvendheid veranderen.' En verder: 'Vermijd eindeloze en oeverloze vergaderavonden. Dit stoot mensen die de taal onvolmaakt beheersen sterk af. Presenteer daarom ook zo concreet mogelijk plannen - trouwens, autochtonen houden daar misschien ook wel van.'

In het verslag van de conferentie 'Samen werken aan duurzame ontwikkeling' (SMS en IVN 2004) wordt tevens ingegaan op de laatstgenoemde aspecten die Slutzky beschrijft: interculturalisatie en het daarmee verbonden veranderingsmanagement gaat verder dan alleen de samenstelling van een team, het gaat ook om de typen activiteiten die je organiseert, de planning, de methoden die je gebruikt, de wijze van organiseren en overleg en interne en externe communicatie.

3.2.2 Gebruik van wervende materialen en mediakanalen

Wanneer natuurorganisaties leden willen werven of hun doelgroep op een andere manier betrokken willen maken bij hun beleid, dan vraagt het benaderen van allochtonen om een andere aanpak dan natuurorganisaties gewend zijn. De standaard grootschalige marketing voor de gemiddelde blanke Nederlander, met infocentra, magazines en themadagen, heeft hooguit een beperkend effect. Foquz, bureau voor etnomarketing, noemt een aantal voorwaarden voor PR-middelen die specifiek voor allochtonen gelden.

Ten eerste noemen zij het *taalgebruik*. Foquz beveelt aan om materiaal in meerdere talen te maken. Let op humor en het gebruik van spreekwoorden in de tekst, want die kunnen in verschillende culturen andere betekenissen hebben. Belangrijk is ook om de teksten zo persoonlijk mogelijk te maken. Miguel Fernandez, werkzaam bij FORUM, voegt hieraan de mogelijkheid toe om slagzinnen zowel in het Arabisch als Turks te maken (Van der Waal, 2003).

Een tweede voorwaarde is het *beeldmateriaal*. Beeldmateriaal is zeer sfeerbepalend bij communicatie. Foquz let bijvoorbeeld op het goed uitlichten van gekleurde modellen. Ook houdt dit bureau er rekening mee dat sommige afbeeldingen niet voor alle culturen eenduidig zijn of zelfs aversie kunnen oproepen. Foto's van spaarvarkens zouden bij moslims bijvoorbeeld averechts kunnen werken. Miguel Fernandez noemt het gegeven dat kleuren in de diverse culturen verschillende associaties oproepen.

Ten slotte noemt Foquz *communicatiekanalen*. Vrijwel alle allochtone groepen hebben hun eigen landelijke omroepen, kranten en tijdschriften, maar ook lokale bladen en radioprogramma's. Wervende folders zouden verspreid kunnen worden in moskeën, koffiehuisen, Raï-concerten, studentenverenigingen of allochtone vrouwencentra. Ook Mariano Slutzky schrijft over de wervingsprocedure om allochtoon personeel en vrijwilligers te vinden:

'Adverteer bijvoorbeeld in migrantenmedia. Hang materiaal in plekken waar allochtonen komen: moskeën, migrantenorganisaties, volkstuinen, muziekfestivals' (N&M 5/2002).

3.3 Inhoud

3.3.1 Aansluiten bij de belevingswereld van de doelgroep

Uit een aantal projecten blijkt dat het belangrijk is aan te sluiten bij de behoeften van mensen met een heel andere achtergrond (bijvoorbeeld Ecotuin West). Zowel uit het onderzoek *Hoe vreemd is natuur in Nederland?* (Somers et al., 2004) als in het rapport *Kansen voor interculturalisatie* (Van der Waal, 2003) blijkt dat natuur voor allochtonen niet op de eerste plaats komt. Het thuis raken in Nederland staat op de eerste plaats. Natuur zou echter wel een goede ingang voor inburgering in Nederland kunnen zijn. Daarbij zou de nadruk meer op gezondheid en ontspanning kunnen liggen dan op de natuurwaarden. Ook Mariano Slutzky noemt dit aspect:

'Leg uit wat de praktische meerwaarde van een project is: een betere gezondheid, bijvoorbeeld, een prettiger leefomgeving of besparing op langere termijn.' (N&M 5/2002).

Volgens El Filali (2004) betekent rekening houden met specifieke wensen van allochtone deelnemers ook het zich verdiepen in hun vormen van natuurbeleving. Bij deze doelgroepen gaat natuurbeleving vaak nauw samen met gezelligheid in groepsverband. In de meeste landen van herkomst is het gebruikelijk dat mensen in het voorjaar massaal uit de drukke stedelijke omgeving wegtrekken en op zoek gaan naar rustige plekken in de vrije natuur. De mogelijkheid om elkaar buiten te ontmoeten is overigens een belangrijk aspect voor allochtonen. Ecotuin West heeft haar succes dan ook te danken aan een combinatie van natuur - tuinieren in dit geval - met sociale activiteiten (Van Ginkel en El Filali, 2004).

Wanneer een organisatie met haar beleid en activiteiten volledig aan wil sluiten bij de belevingswereld van haar doelgroep, dan betekent dit dat bestaande visies, werkwijze en cultuur van de organisatie kunnen veranderen. Visie, respect en openheid: integratie betekent dat je open staat voor de ideeën van de nieuwkomers. Het mag geen doel zijn om, na een succesvolle benadering, de nieuwkomers 'in te lijven' in het bestaande patroon van de organisatie. Angela Duijndam van

Vereniging Natuurmonumenten citeert de uitspraken van hoogleraar Pieter Leroy uit Nijmegen (Natuurbehoud nov. 2002; 44):

'De tijd is voorbij dat natuureducatie betekent dat een natuurorganisatie alleen haar beeld van de natuur kan uitdragen. Leren over natuur betekent juist aansluiten bij de eigen natuurbeelden van mensen en doelgroepen, ook als die duidelijk verschillend zijn van die van de natuurorganisaties.'

Ook El Filali heeft ervaren dat interculturalisatie voor de besturen en beheerders van groene voorzieningen een radicale cultuuromslag kan betekenen. Bij een interculturele aanpak kunnen bestaande zekerheden immers in discussie komen en is het experimenteren met andere vormen van organiseren en bebouwen van tuinen en openbaar groen, gewenst. Veel van de bestaande volkstuincomplexen worden niet ecologisch beheerd en het bestuur is vaak ook nog niet rijp voor omvorming in deze richting (Van Ginkel en El Filali, 2004).

3.3.2 Aansluiten bij de praktijk van de doelgroep

Het is belangrijk om de activiteiten lokaal op te zetten, is de mening van de geïnterviewden in het rapport *Kansen voor interculturalisatie* (Van der Waal, 2003). Projecten zijn laagdrempelig wanneer ze dichtbij huis plaatsvinden en wanneer er praktische activiteiten plaatsvinden met aandacht voor eventueel gescheiden activiteiten voor vrouwen en de eerste generatie. Daarnaast is het van belang dat de creativiteit van de mensen wordt aangesproken (tuinieren, theetuin) en dat allochtonen direct vanaf het begin bij de opzet en organisatie van het project worden betrokken. El Filali beschrijft dat de inzet van overheid, de betrokkenheid van de bewonersgroepen en ondersteunende instellingen onmisbaar zijn geweest in de initiatieffase van Ecotuin West. In de eerste instantie zijn de te betrekken buurt- of wijkbewoners gericht geweest op het tuinieren zelf. Maar in de tweede instantie werden uit de tuinders en de andere gebruikersgroepen geschikte personen gerekruteerd die zich wilden inzetten in het bestuur en het beheer en toezicht op de tuin. De motivatie van deze mensen is onder andere gelegen in het feit dat het tuincomplex in de directe woonom-

geving ligt en dat alle activiteiten gericht zijn op de leefbaarheid in en van de *eigen* buurt (Van Ginkel en El Filali, 2004). Ook de Vereniging Natuurmonumenten zoekt haar doelgroep op in de eigen omgeving; zo had de organisatie een stand op het Kwakoe-festival in de Bijlmer. Stichting Veldwerk Nederland organiseert kleinschalige buurtprojecten in Zwolle en daarnaast organiseren zij natuur- en milieutochten voor allochtonen waarbij het de bedoeling is om allochtonen wat verder te laten kijken dan het wijkpark.

3.4 Deelconclusie

Afhankelijk van het type project dat zich bevindt op het grensvlak 'allochtonen en natuur', staat of valt het succes van projecten met het - in meer of mindere mate - voldoen aan de vier voorwaarden die we kunnen onderverdelen in 'proces' (contact met de doelgroep, gebruik van wervende materialen en mediakanalen) en 'inhoud' (aansluiting bij de beleving én de praktijk van de doelgroep). In het volgende hoofdstuk beschrijven we een aantal activiteiten die zich op het grensvlak 'allochtonen en natuur' bevinden en bekijken we in hoeverre deze activiteiten voldoen aan de *procesmatige* en *inhoudelijke* voorwaarden, zoals in deze paragraaf gerubriceerd.

4. De praktijk van het interculturaliseren via natuur

4.1 Inleiding

Uit onze desk-research blijkt dat 'natuur' en 'milieu' thema's zijn die een bijdrage kunnen leveren aan de inburgering van nieuwe Nederlanders. Het zijn verbindende thema's; ze bieden openingen om gezamenlijke activiteiten te organiseren en van elkaar te leren. In deze richting zijn al verschillende initiatieven ontplooid, zoals blijkt uit hoofdstuk twee. We hebben met drie organisaties een intensief gesprek gevoerd over activiteiten die geïnitieerd worden op het grensvlak van allochtonen en natuur en de resultaten en slaag- en faalfactoren ervan. Deze face-to-face gesprekken zijn geflankeerd door een aantal telefonische gesprekken met actief betrokkenen op dit terrein. De gesprekken die wij hebben gevoerd brengen wij onder in de volgende drie clusters:

- a) autochtone organisaties die natuur- en natuurgerelateerde activiteiten voor de *jeugd* organiseren (paragraaf 4.2);
- b) allochtone organisaties die zich met natuur bezighouden (pioniers van allochtone afkomst) (paragraaf 4.3);
- c) organisaties die vallen onder de noemer 'opbouwwerk' en 'volwasseneneducatie' en die gericht zijn op verbetering van de leefbaarheid en duurzaamheid in de steden (paragraaf 4.4). Inburgering is bij deze laatste een belangrijke ingang voor de te organiseren activiteiten, maar biedt zijdelings ingangen naar medeverantwoordelijkheid voor natuur. Paragraaf 4.5 sluit dit hoofdstuk af met deelconclusies.

4.2 Jeugd

Een belangrijk deel van de activiteiten op het grensvlak van inburgering en natuur is gericht op de *jeugd*. Drie initiatieven die we reeds in hoofdstuk twee noemden zijn: Stichting Ecokids, Scouting Nederland en de Vereniging Natuurbeleving. Alle drie de organisaties werken op het genoemde raakvlak, al is hun focus verschillend.

Het *Ecokids programma* is een educatief buitenschools programma voor zowel allochtone als autochtone kinderen tussen de acht en de twaalf jaar. Activiteiten in het programma betreffen onder andere het knotten van wilgen, het zaaien en poten van gewassen op de schooltuinen en het doen van proefjes (bijvoorbeeld onderzoek naar de kwaliteit van het oppervlaktewater). Daarnaast onderhouden kinderen contact met leeftijdsgenoten in het buitenland via brieven en e-mail. De insteek van *Scouting Nederland* is niet kennis van of zorg voor natuur, maar de vorming van de jeugd middels spelactiviteiten die zich voor een groot deel in de natuur afspeelen. De *Vereniging Natuurbeleving* probeert om vooral via zintuiglijke waarnemingen kinderen vertrouwd te maken met de natuur. Deze organisatie is niet speciaal gericht op inburgering, maar het is een feit dat op de deelnemende scholen, bijvoorbeeld uit de binnenstad van Leiden, veel kinderen van allochtone afkomst zitten.

We hebben een intensief gesprek gevoerd met Piet Muller en Gerard Bunnik van het Landelijk Beleidsteam Intercultureel van Scouting Nederland. Een belangrijk motief waarop Scouting Nederland de allochtone groepen in Nederland aanspreekt is een ideologische: de *toekomst van (hun) kinderen*. Via rolmodellen uit eigen kring en daarbuiten leren kinderen en tieners via spelen en competitie sociale vaardigheden, discipline en hun kansen in de samenleving te ontdekken en te waarderen. De ouders kunnen zien dat hun kinderen via een open houding en een actieve inzet naar de sociale omgeving hun eigen toekomst kunnen gaan sturen. Deze aspecten dragen er toe bij dat de zelfredzaamheid van kinderen van allochtone afkomst sterk verbetert.

Gemengde scoutinggroepen draaien momenteel in onder andere Haarlem ('De Brug'), Rotterdam ('Ibn Battuta'), Den Haag ('al-Andalus') en Amsterdam Zuidoost. In eerste instantie waren het Kaapverdianen en Marokkanen in Rotterdam met scoutingervaring in het land van herkomst, die zich spontaan meldden bij een bestaande autochtone groep. In Amsterdam Zuidoost deden Surinamers dit. Ook al waren genoemde nieuwe Nederlanders geen bewuste intermediären, toch zorgden zij ervoor dat er spontaan initiatieven ontstonden die voor Scouting aanleiding waren dieper in te gaan op de mogelijkheden om gemengde groepen te handhaven. De Landelijke Beleidsgroep Intercultureel besteedt momenteel veel tijd aan het opleiden van alloch-

toon kader. Daarnaast wordt kritisch gekeken naar de voorwaarden om de personeelsformatie meer intercultureel te maken en op termijn een andere beleids- en vergadercultuur te creëren.

De organisatie is daarom op weg om van monocultureel multicultureel te worden en scoort hiermee sterk op de eerste *procesmatige* voorwaarde. Na tien jaar interculturalisatie heeft het Landelijk Beleidsteam Intercultureel haar leereffecten beschreven (mei 2003). Zij concludeert ten eerste dat interculturalisatie een proces van lange adem is dat eisen stelt aan financiële planning en beschikbaarheid van subsidies en fondsen. Daarnaast vergt interculturalisatie openheid over doelstellingen en agenda's om misverstanden te voorkomen en toegang te krijgen tot de onontbeerlijke netwerken. Tot slot is interculturalisatie gebaat bij zo veel mogelijk contact met migrantenorganisaties, het beroepsonderwijs, basisscholen en naschoolse activiteiten om activiteiten op te starten.

Met haar (spel)activiteiten zoekt Scouting voortdurend naar aansluiting bij de belevingswereld van de jeugd middels de investering in nieuw spelmateriaal en nieuwe methoden. De spelen van Scouting zijn universeel, de thema's kunnen verbindend zijn, zoals helden, dieren en schatten zoeken. Scouting ervaart een combinatie van sport en groen en culturele evenementen als goede aangrijpingspunten om interculturalisatie handen en voeten te geven. Een voorbeeld is de uitwisseling van helden, zoals de Nederlandse held Piet Hein en de Arabische held Ibn Battout. Met deze activiteiten scoort Scouting tevens sterk op de eerste *inhoudelijke* voorwaarde: het zoeken van aansluiting bij de belevingswereld van haar doelgroep. We hebben vooralsnog geen aanwijzingen kunnen vinden waaruit blijkt dat Scouting tevens sterk scoort op het gebruik maken van wervende materialen en mediakanalen (tweede *proces*voorwaarde) en het aansluiten bij de eigen praktijk-situatie (tweede *inhouds*voorwaarde).

4.3 Pioniers van allochtone afkomst

Pioniers uit de allochtone hoek zijn Mostafa El Filali en Serdar Köker. Mostafa El Filali (Marokkaanse afkomst) is initiatiefnemer van Eco-tuin West in Amsterdam. Hij werkt voor de Stichting Kantara (zie paragraaf 2.3). Serdar Köker werkt voor TEMA-NL (zie paragraaf 2.3). Deze organisatie is inmiddels ook een expertise-centrum geworden waarvan autochtone natuurorganisaties die iets met allochtonen willen ondernemen, regelmatig gebruik maken.

Beide organisaties werken onder andere samen met Natuurmonumenten. Zo hebben Natuurmonumenten en Kantara een voorstel gemaakt voor een intercultureel natuurspeelbos dat de voorlopige naam Marhaba draagt en gelegen is in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland. In de vier hectares van het natuurspeelbos zouden mensen (jong en oud, allochtoon en autochtoon) en natuur hun eigen gang kunnen gaan. Getracht wordt om - bij de inrichting en het beheer van het natuurgebied - zo veel mogelijk aansluiting te zoeken bij de belevingswereld én praktijk van de allochtone én autochtone doelgroep. Hiermee wordt voldaan aan de twee *inhoudelijke* voorwaarden uit hoofdstuk drie. Een voorbeeld van een gezamenlijk initiatief van TEMA-NL en het IVN Consulentenschap Zuid-Holland is een bezoek van natuur- en milieuorganisaties aan de Dordtse Mevlana Moskee. Tijdens de uitwisseling bleek dat de moskee (in de toekomst) een rol wil spelen in het verspreiden van informatie van het IVN. Zonder Turkse vertaling zou informatie immers niet goed toegankelijk zijn. De Turkse aanwezigen waren bereid zich in te zetten voor vertaalmogelijkheden. Met deze toegankelijke informatie via de moskee wordt voldaan aan de twee *proces*voorwaarden.

Met Serdar Köker en Ton van Ruisaard van TEMA-NL is een intensief gesprek gevoerd. Vanwege het feit dat TEMA van oorsprong een Turkse organisatie is, geniet TEMA-NL bekendheid en vertrouwen van de Turkse bevolking in Nederland. Zij heeft daardoor een grote voorsprong op autochtone natuurorganisaties, waarover later meer. TEMA-NL spreekt haar achterban - de Turkse bevolking in Nederland - aan op verschillende motieven. Ten eerste het *ideologische motief*: van 'milieubewust handelen' tot 'een steentje bijdragen aan een betere wereld' voor toekomstige generaties. Ten tweede is er een *eco-*

nomisch motief, bijvoorbeeld de productie van ecologische producten en de vermarkting ervan. Ten derde spelen *religieuze overtuigingen* een rol: één van de doodzondes volgens de Islam is 'verkwisting' zoals de kraan onnodig open laten staan.

TEMA-NL scoort met haar activiteiten sterk op beide *procesvoorwaarden*, zoals beschreven in hoofdstuk drie. De organisatie beschikt over uiteenlopende contacten en netwerken: vrouwenclubs, jongerenorganisaties, sportverenigingen en moskeeën die als intermediair (kunnen) fungeren bij het bereiken van de doelgroep. Zo hebben op initiatief van TEMA-NL 150 imams, verspreid over heel Nederland, tijdens het vrijdagmiddaggebed gepreekt over (het belang van) natuur. TEMA-NL maakt daarnaast gebruik van Turkse media om haar doelgroep met haar boodschap te bereiken. Voordeel is dat zij haar doelgroep in de moedertaal aan kan spreken.

Ook aan de eerste *inhoudelijke* voorwaarde wordt voldaan. Met name door de kennis van de doelgroep en het spreken van de moedertaal kan TEMA-NL optimaal aansluiten bij de achtergrond en beleving van de doelgroep en haar aanspreken op de motieven zoals hierboven geschetst. Het succes van de activiteiten van TEMA-NL wordt mede bepaald door het feit dat Turken zich - relatief meer dan andere allochtone groeperingen - met de Nederlandse natuur kunnen identificeren. Belangrijke factoren hierbij zijn de lengte van het verblijf in Nederland - natuur komt op de tweede plaats na het regelen van de basisbehoeften, zoals door de meeste Turken reeds gerealiseerd - en de vergelijkbaarheid van de natuur in Nederland met die in het land van herkomst. Voor wat betreft Turkije zijn er veel overeenkomsten: veel bomen in Nederland zijn bijvoorbeeld ook terug te vinden in Turkije. Er is daarom sprake van een bepaalde mate van herkenning. Ook al zijn er (nog) niet veel andere zelforganisaties die relatief veel tijd steken in activiteiten op het gebied van natuur en milieu, toch is er wel een trend waar te nemen naar de opkomst ervan. In sommige gevallen tracht TEMA-NL aan deze opkomst een bijdrage te leveren door haar missie en ervaringen uit te dragen naar andere zelforganisaties.

Ook al benut TEMA-NL de moskee om haar boodschap uit te dragen, zij lijkt minder sterk op de tweede *inhoudelijke* voorwaarde - het aansluiten bij de eigen praktijksituatie - te scoren. Tot slot van de-

ze paragraaf dient opgemerkt te worden dat TEMA-NL louter de Turkse doelgroep bereikt met haar activiteiten. TEMA-NL kan een zinvolle bijdrage (blijven) leveren aan het overdragen van haar ervaringen naar en ondersteunen van andere zelforganisaties die ambities hebben op het grensvlak van allochtonen en natuur. Zij zou er wellicht ook aan kunnen denken om voor bepaalde activiteiten - naast de Turkse doelgroep - ook niet-Turken tot haar doelgroep te rekenen.

4.4 Projecten rond duurzaamheid in een stedelijke context

Een aantal organisaties zijn actief op het terrein van duurzaam beheer van de leefomgeving in stadsbuurten. In hoofdstuk twee hebben wij onder andere genoemd: Het Landelijk Centrum Opbouwwerkers, Stichting Meander en Stichting Stimulans. Het is niet zozeer natuur, als wel milieueducatie waar deze organisaties op focussen. Natuur komt zijdelings om de hoek kijken wanneer het gaat om stedelijk groen. De organisaties richten zich vooral op de voorlichting aan en educatie van volwassenen - zowel allochtonen als autochtonen. De projectgroep 'Kerk & Milieu' van de Raad van Kerken (zie paragraaf 2.4) hoort ook in deze categorie thuis. Uitgaande van het thema 'Gods schepping' organiseert de projectgroep discussiegroepen rond het thema 'duurzaamheid'. Onderdeel van het in paragraaf 2.4 genoemde project 'Neem de natuur in de wijk, de wijk in de natuur' is de uitgave van de brochure *Kerktuinen op de drempel naar de wijk* (Brugge, 2004). Een goed voorbeeld van een gerealiseerde kerktuin is de Oranjekerk in de wijk De Pijp in Amsterdam. De kerk met grond bleef mede dankzij de inzet van wijkbewoners behouden. Bij het aanleggen van de kerktuin is niet alleen aan de wijkbewoners gedacht, maar ook aan de natuurlijke bewoners zoals vogels en amfibieën.

Wij hebben een interview gehouden met Els Witte van Projectbureau Aarde-Werk. Doelstelling van Aarde-Werk is om projecten te ontwikkelen rond verschillende thema's die verband houden met duurzaamheid. Vooral nieuwe doelgroepen, zoals nieuwe Nederlanders, zouden in aanraking moeten komen met duurzaamheid.

Projectbureau Aarde-Werk scoort met haar activiteiten sterk op beide voorwaarden die onder de noemer *inhoud* vallen. De organisatie

tracht allochtonen aan te spreken op motieven die hen motiveren om iets voor natuur en/of milieu te doen. Het gaat daarbij altijd om duidelijke voordelen die de leefomstandigheden van allochtonen - dichtbij of in huis - kunnen verbeteren. Zo is er in Rotterdam een project geweest voor Turkse gezondheidsvoorlichters en hun achterban rond armoedebestrijding door energiebesparing (*economisch motief*) en luchten en ventileren in huis. *Een goed milieu - ook voor mijn kinderen* - is verder een belangrijk (*ideologisch*) motief waarop allochtonen worden aangesproken. Uit ervaring blijkt dat tevens aansluiting bij de belevingswereld én praktijk van de doelgroep gezocht kan worden middels de koppeling met kernbegrippen uit de islam. Het woord 'Israaf' (verspilling) is een regelmatig terugkerend begrip. Een duurzame gedragspraktijk wordt voor allochtonen met een islamitische achtergrond zo vertrouwder gemaakt. Projectbureau Aarde-Werk heeft daarom onderzoek verricht naar de mogelijkheden om imams te betrekken bij de educatie rond duurzaamheid. Het onderzoek beveelt onder andere aan om vanuit de moskee allochtonen te betrekken bij duurzaamheid. Voorbeelden zijn: het verweven van duurzaamheid in religieuze activiteiten, het verduurzamen van de moskee (zonnepanelen) en haar omgeving zelf en vanuit de moskee activiteiten op het gebied van duurzaamheid ondernemen. Overigens geldt in het algemeen: succesvolle projecten vragen om *flexibiliteit*, aangezien groepen gemêleerd en behoeften specifiek zijn.

Met de activiteiten van het projectbureau Aarde-Werk wordt tevens voldaan aan de twee *procesvoorwaarden*. Aarde-Werk heeft in haar project 'Leve Leven!' een methodiek ontwikkeld om coaches uit allochtone organisaties op te leiden. Het besef van afhankelijkheid van andere organisaties waar het gaat om werving en training van coaches is groot. Tijdens de verschillende coachtrainingen bleek bijvoorbeeld dat vaak sprake is van een behoorlijke achterstand op het gebied van natuur en milieu. Om deze reden is samenwerking gezocht met verschillende NME-organisaties. Door samen cursussen te gaan geven wordt de band tussen allochtone en natuur- en milieueducatieorganisaties versterkt, wat bijdraagt aan interculturalisatie. Het materiaal dat in de cursussen wordt gebruikt is kleurig en overzichtelijk en nodigt uit tot een gesprek over het eigen gedrag. Vanwege de taalproblemen worden de cursussen tweetalig gegeven. De tijd die nodig is voor de

werving van coaches en het oplossen van taalproblemen vraagt om voldoende *financiering* en een gedegen *financiële planning*.

Het voldoen aan de vier voorwaarden zoals beschreven in hoofdstuk drie lijkt een logisch gevolg op de bedoelde insteek van de projecten, namelijk het ontdekken van voordelen (zoals bijvoorbeeld energiebesparing) die de leefomstandigheden van allochtonen kunnen verbeteren.

4.5 Deelconclusie

Uit de gesprekken die wij hebben gevoerd komt een veelheid aan ervaringen op het grensvlak van allochtonen en natuur naar voren. Wij constateren dat het een relatief nieuw terrein is dat nog in ontwikkeling is en in toenemende mate de belangstelling heeft van autochtone natuur- en milieuorganisaties. Ook vanuit allochtone groepen zijn de eerste stappen gezet. Veel ervaring is al opgedaan met het leggen van contacten over en weer, de geschikte informatiekkanalen en de manieren van presenteren en omgaan met elkaar. In de gesprekken zijn wij geen verschillen in houdingen en/of belangen op het spoor gekomen die het proces van samenwerking frustreren. Van interculturalisatie is in sommige gevallen, maar lang (nog) niet altijd sprake. Interculturalisatie is een *gefaseerd proces van lange adem*, waarbij de fases meerdere jaren kunnen omspannen. Een aantal van onze gesprekspartners ervaart dat dit hoge eisen stelt aan de (financiële) planning en het zorgdragen voor continuïteit. In alle voorbeelden die wij in dit hoofdstuk beschreven hebben wordt bovendien eerder een actieve dan een passieve betrokkenheid van de deelnemers verwacht.

De interviews geven een beeld van initiatieven die voor wat betreft insteek, schaal en doelgroepen enigszins uiteenlopen. Desondanks hebben zij enkele voorwaarden gemeen die voor een belangrijk deel het succes van het betreffende project bepalen. De eerste *procesvoorwaarde, het aangaan van samenwerkingsverbanden en/of het betrekken van intermediairen*, wordt door de gesprekspartners genoemd als belangrijk voor het doen slagen van het initiatief. Immers, autochtone en allochtone netwerken overlappen elkaar nauwelijks en de kans op miscommunicatie is groot. Een tweede voorwaarde die onze ge-

sprekspartners noemen, is *het zoeken van de aansluiting met de belevingswereld van de doelgroep*. Hieruit blijkt dat de beschreven projecten aan de eerste *inhoudelijke* voorwaarde voldoen. Dit betekent overigens dat autochtone organisaties moeten beschikken over de bereidheid en het vermogen om zich *open te stellen* voor de *belevingswereld* van hun allochtone partners en gezamenlijk doelstellingen te formuleren. Daarbij kunnen nieuwe concepten over zorg voor natuur naar voren komen met een andere aanpak dan tot nog toe werd gevolgd. Wij zien dit overduidelijk terugkomen in de drie beschreven voorbeelden in dit hoofdstuk.

De tweede *proces*voorwaarde die vooral door TEMA-NL genoemd wordt, maar in mindere mate in de andere beschreven voorbeelden naar voren komt, is het gebruik van wervend materiaal en mediakanalen. Verder kunnen we constateren dat met name de organisaties Projectbureau Aarde-werk en de projectgroep 'Kerk en Milieu' (en Ecokids in sommige activiteiten) ervoor kiezen te beginnen met concrete, kleinschalige en daarmee haalbare stappen in de woonomgeving van allochtonen. Daarmee voldoen zij aan de tweede *inhoudelijke* voorwaarde: aansluiting zoeken bij de praktijk van de doelgroep.

Bovengenoemde voorwaarden laten ook in een breder perspectief zien hoe betrokkenheid bij natuur wordt gerealiseerd. Om zicht te krijgen op de manieren waarop betrokkenheid bij natuur in onze voorbeelden vorm heeft, gebruiken wij onderstaand schema (De Bakker en Overbeek, 2005).

	Grootschalig		Kleinschalig	
Motivatie/Sociale context	Actief	Passief	Actief	Passief
Ideëel				
Traditioneel				
Economisch				
Emotioneel				

Schema 4.1 Betrokkenheid bij natuur

Op de *verticale as* staan vier verschillende hoofdmotieven die de betrokkenheid van mensen bepalen:

- Ideëel: idealistisch handelen op basis van (grondige) kennis;

- Traditioneel: vanzelfsprekende, niet-bewuste of halfbewuste handelingsgewoonten;
- Economisch: handelen gebaseerd op financieel-economische overwegingen;
- Emotioneel: sentimenteel handelen in gang gebracht door externe prikkels.

Voor alle duidelijkheid: deze drijfveren komen in werkelijkheid zelden in pure vorm voor. Het gaat bijna altijd om combinaties waarbij het gewicht van de verschillende motieven varieert.

Op de *horizontale as* staan vier 'contextmogelijkheden' beschreven:

- Actief/grootschalig: bijvoorbeeld vrijwilligers die zich op nationaal niveau inzetten voor grote natuurorganisaties;
- Passief/grootschalig: bijvoorbeeld donateurs en leden van grote natuurorganisaties;
- Passief/kleinschalig: bijvoorbeeld slapende leden van lokale natuurverenigingen/initiatieven;
- Actief/kleinschalig: bijvoorbeeld vrijwilligers die zich op lokaal niveau inzetten voor kleine natuurverenigingen.

Om mensen geïnteresseerd en betrokken te krijgen, blijken in de beschreven voorbeelden de sociale en economische motieven te overheersen. Daarnaast focust de aandacht zich vooral op de rechterkolommen, namelijk het kleinschalig houden van initiatieven en zo mogelijk ook activiteiten te ontplooiën.

We constateren tot slot van dit hoofdstuk dat organisaties in meer of mindere mate scoren op genoemde voorwaarden in hoofdstuk 3. Gegeven de beperkte hoeveelheid aan data, is het niet mogelijk hier harde conclusies uit te trekken over de relatie tussen het (met name) scoren op één of meerdere voorwaarden en het bereiken van de doelgroep. Hoe dan ook blijkt overduidelijk dat betrokken organisaties in zowel de desk-research als de gesprekken zorg voor natuur en daaraan gerelateerde onderwerpen als een belangrijk maatschappelijk issue zien naar aanleiding waarvan samenwerkingsverbanden (beginnen te) ontstaan en waar ook nieuwe Nederlanders een bijdrage aan (willen) leveren.

5. Conclusies en aanbevelingen

In dit onderzoek ging het om de vraag wat verschillende organisaties ondernemen op het gebied van natuur om de integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving te bevorderen. Het doel van dit onderzoek is om zicht te krijgen op de zogenoemde *best practices* van organisaties die acties ondernemen om de betrokkenheid van allochtonen bij natuur te vergroten. In een vroeg stadium van dit onderzoek hebben wij ons gerealiseerd dat we ons blikveld niet te nauw moeten nemen, aangezien we veel kunnen leren van tal van activiteiten, die zich bevinden op het grensvlak van integratie en natuur, welke georganiseerd worden door een verscheidenheid aan organisaties. In dit onderzoek hebben we daarom een breed scala aan activiteiten betrokken.

Uit de desk-research van het onderzoek wordt duidelijk dat tal van organisaties middels hun activiteiten bijdragen aan (meer) betrokkenheid van allochtonen bij natuur of daaraan gerelateerde thema's. We hebben deze organisaties geclusterd naar 1) autochtone natuur- en milieuorganisaties die natuur- en natuurgerelateerde activiteiten organiseren; 2) allochtone organisaties die zich met natuur bezighouden en 3) combinaties van één en twee. We constateren dat een gezamenlijke participatie van genoemde organisaties om zorg te dragen voor natuur in Nederland een relatief nieuw terrein is dat nog in ontwikkeling is. De beschreven voorbeelden van activiteiten en hun succes- en faalfactoren kunnen daarom bijdragen aan een versterking van de relatie tussen diverse organisaties die op het vlak van 'natuur en allochtonen' bezig zijn. We stelden ons in het inleidende hoofdstuk de vraag: wat delen deze organisaties en waar vullen zij elkaar aan?

Het onderzoek toont overduidelijk aan dat zorg voor natuur en/of daaraan gerelateerde thema's door genoemde organisaties in dit onderzoek gedeeld wordt. De betrokken organisaties in dit onderzoek zien 'zorg voor natuur' als een belangrijk maatschappelijk issue naar aanleiding waarvan wij constateren dat verschillende samenwerkingsverbanden (beginnen te) ontstaan waar ook nieuwe Nederlanders een bijdrage aan (willen) leveren. Allochtone (natuur)organisaties zijn com-

plementair aan autochtone natuur- en milieuorganisaties waar het gaat om het bekend zijn met de achtergronden en de belevingswereld van de allochtone doelgroep en het bereiken ervan. Ten aanzien van dit laatste punt zijn het beheersen van de moedertaal en het bekend zijn met gebruikelijke (media)kanalen, zoals een eigen nieuwsbrief of de moskee, cruciale factoren. Autochtone natuur- en milieuorganisaties beschikken over kennis van de Nederlandse natuur en - in gevallen waar dat nodig is - toegang tot natuurgebieden. In dit onderzoek zijn wij geen verschillen in houdingen en/of belangen op het spoor gekomen die het proces van samenwerking frustreren. Vooruitlopend op de aanbevelingen is het wel interessant om hier in een vervolgonderzoek aandacht aan te besteden.

We kunnen concluderen dat het *aangaan van samenwerkingsverbanden* - waardoor complementariteit volledig tot zijn recht kan komen - één van de eerste voorwaarden voor organisaties is om een activiteit, welke beoogt allochtonen meer bij de natuur in Nederland te betrekken, te laten slagen. De betrokken organisaties in het onderzoek realiseren zich het belang van deze *proces*voorwaarde. Uit de gesprekken blijkt echter ook dat, wil je als autochtone organisatie allochtonen meer bij natuur en milieu betrekken, je moet accepteren dat er ook op andere gebieden in de organisatie - qua concepten over wat natuur en zorg voor natuur inhoudt, personeelsbeleid, ontwikkeling van kader, communicatie en materiaalontwikkeling - veranderingen optreden. Uiteindelijk zul je terecht komen op 'interculturalisatie'. Uit het onderzoek blijkt dat zowel interculturele samenwerking als interculturalisatie processen van lange adem zijn welke met recht uitdagingen genoemd kunnen worden. Die uitdagingen hebben niet alleen betrekking op de gezamenlijke zorg voor natuur en milieu, maar ook op de gezamenlijke zorg voor de totale leefomgeving en de wijze waarop hierin met elkaar omgegaan wordt en samen verantwoordelijkheid voor wordt gedragen. Problemen in de interculturele samenleving zijn breed van aard en daar dient op verschillende manieren en vanuit verschillende sectoren op ingespeeld worden. De natuur- en milieu(educatie) sectoren hebben hierin een verantwoordelijkheid en nemen die ook, zo blijkt uit ons onderzoek. Het effect van deze verantwoordelijkheid zal zichtbaar blijven wanneer voldaan wordt aan de volgende *proces*- én *inhoudelijke* voorwaarden: autochtone- en alloch-

tone organisaties werken samen en sluiten aan bij de belevingswereld én de dagelijkse praktijk van de doelgroep waardoor herkenning bij de doelgroep ontstaat. Het effect van deze verantwoordelijkheid zal *meer* zichtbaar worden wanneer meer energie in de *procesvoorwaarde* 'etnomarketing' gestoken zou worden.

Ook het Staatsbosbeheer en de Directie Platteland van het Ministerie van LNV - die het Staatsbosbeheer aanstuurt - zouden in hun natuur- (en plattelands)beleid specifiek aandacht kunnen schenken aan de doelgroep 'nieuwe Nederlanders'. Een eerste aanzet is inmiddels door SBB gegeven in haar brochure *Thuis bij Staatsbosbeheer; natuurlijk!* In deze 'visie op recreatie en beleving van natuur en landschap' worden enkele doelgroepen onderscheiden, waaronder allochtonen. Hoewel lokale beheerders zo nu en dan inspelen op de wensen van lokale groepen, is er nog geen landelijk beleid voor ontwikkeld. Mogelijke aangrijpingspunten voor een dergelijk beleid zijn in dit rapport gegeven. Voor de Directie Platteland geldt dat zij het vermogen van organisaties die actief zijn op het grensvlak van allochtonen en natuur kan benutten en versterken door hen in een vroeg stadium te betrekken in het beleidsvormingsproces en hen taken en verantwoordelijkheden te geven bij de uitvoering van het natuur- en plattelandsbeleid. Tot slot kunnen een aantal van genoemde organisaties in dit rapport een waardevolle bijdrage leveren aan het bereiken van de (allochtone) jeugd via welke informatie over natuur en platteland in Nederland op een prikkelende wijze overgebracht kan worden. Het onderwijs, het fenomeen 'brede school' en het samenwerkingsverband 'Wildzoekers' - dat wordt gevormd door een zevental autochtone natuurorganisaties - bieden hier goede mogelijkheden voor.

Literatuur

Bakker, E. de en G. Overbeek, *Van passiviteit tot passie: een rijkdom aan drijfveren voor natuurbeleid*. LEI, Den Haag, 2005.

Bosscher, F., Natuur slaat bruggen tussen culturen, (2002). In: *Natuurbehoud*. Kwartaalmagazine van Vereniging Natuurmonumenten, november 2002.

Brugge, T., *Kerktuinen op de drempel naar de wijk. Inspirerende voorbeelden en ideeën*. Landelijke Centrum Opbouwwerk, Zwolle, 2004.

Ginkel, J. van en M. El Filali, *Mostafa's moestuin. Meer groen in de regenboog*. De Volharding, Amsterdam, 2004.

IVN, *Met elkaar in gesprek in de Mevlana moskee*. Verslag van de bijeenkomst, 2005.

Ministerie van LNV, *Natuur voor mensen, mensen voor natuur. Nota natuur, bos en landschap in de 21^e eeuw*. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag, 2000.

Nebbeling, J., *Thema: blanke natuur: bos en hei blijven blank*. Interview van Stichting wAarde, gepubliceerd op de website van Stichting Natuur en Milieu (www.snm.nl), 2004.

Scouting Nederland, *Gesystematiseerde ervaringen van Scouting Nederland inzake interculturalisatie*. Landelijk Beleidsteam Intercultureel, 2003.

Slutzky, M., *Recept tegen monocultuur*. N&M 5/ mei 2002. (via de website www.snm.nl), 2002.

SME MilieuAdviseurs, *Evaluatierapport 'Netwerken rond etnische groepen'. Een methode om allochtonen te stimuleren tot energiebesparing*. Utrecht, 2005.

SMS en IVN, *Samen werken aan duurzame ontwikkeling*. Conferentieverslag. Soesterberg (via de website www.sms-vluchtelingen.nl en www.ivn.nl), 2004.

Somers, N., S. van der Kroon en G. Overbeek, *Hoe vreemd is natuur in Nederland?* LEI, Den Haag, 2004.

Staatsbosbeheer, *Thuis bij Staatsbosbeheer; natuurlijk! Visie op recreatie en beleving van natuur en landschap*, 2004.

Stichting Aarde-Werk: *cursusmateriaal en een aantal publicaties*, waaronder:

- Leve Leven! Eindverslag Project 2002-2003;
- Duurzame klimaatsverbetering. Periode jan.- dec. 2004;
- Voorkom verspilling (Rapport Religie, Allochtonen en Duurzaamheid) 2004.

Stichting Meander, *Allochtone ouderen en wonen*. Verslag van de conferentie die gehouden werd op 17 december 2002.

Vereniging Natuurmonumenten en Stichting Kantara, *Natuurspeelbos Marhaba*. Projectvoorstel, 2004.

Waal, van der, *Kansen voor interculturalisatie van natuur en milieu in Zuid-Holland*. IVN Consulentenschap Zuid-Holland, 2003.

Weele, C. van der, *Hoe vreemd is de Beemster. Verdwijnende vanzelfsprekendheden en de toekomst van water in Nederland*. LEI, Den Haag, 2004.

Internet

www.ben-network.org.uk

www.foquz.nl

www.ecokids.nl

www.ivn.nl

www.kantara.nl

www.natuurmonumenten.nl

www.sms-vluchtelingen.nl

www.snm.nl

www.staptwee.nl

www.wildzoekers.nl

Bijlage 1. Overzicht van gesprekspartners

<i>Organisatie (face-to-face)</i>	<i>Naam gesprekspartner</i>
Scouting Nederland	Gerard Bunnik Piet Muller
TEMA-NL	Serdar Koker Ton Ruisaard
Projectbureau Aarde-Werk Staatsbosbeheer	Els Witte Jan Blok
<i>(telefonisch)</i>	
IVN Consulentenschap Zuid-Holland	Linda Brouwer
Stichting Ekokids Nederland	Ton van Rossum Rijk Scheer
Landelijke Centrum Opbouwwerkers	Kees van Stuurop

Bijlage 2. Aandachtspuntenlijst voor de interviews

- Introductie: inleiding van ons onderzoek
- Introductie: beknopte informatie over de te interviewen persoon en organisatie (doel, medewerkers, activiteiten)
- Achtergrond/aanleiding om initiatieven te ontplooiën met het thema 'natuur-allochtonen'.
- Manieren waarop werving heeft plaatsgevonden en de eerste contacten gelegd.
- Welke inzet en op welke niveaus wordt van allochtonen verwacht en gerealiseerd?
- Op welke motivaties worden allochtonen aangesproken om betrokken te raken bij natuur? (ideëel, traditioneel, economisch, emotioneel)
- Wat is de schaal/het bereik van de geplande, lopende en gerealiseerde projecten? Hoe is dit bereik gerealiseerd?
- Hoe kan het resultaat van het project omschreven worden?
- Welke effecten hebben de initiatieven op de organisatie?
- Wat zijn kritische succesfactoren gebleken?
- Wat zijn punten voor verbetering vatbaar gebleken?

Deze laatste twee punten kunnen eventueel worden uitgesplitst, afhankelijk van de soort organisatie die geïnterviewd wordt.

- Was de doelstelling realistisch/haalbaar?
- Succes- en knelpunten tijdens de werving en de contacten
- Heeft de aard en/of schaal van het project bijgedragen aan slagen dan wel mislukken
- Welke knelpunten of juist succespunten zijn te noemen van de kant van de allochtonen?
- Idem, maar dan van de kant van de organisatie die beoogde om allochtonen bij de zorg voor natuur te betrekken.